

تحلیل مؤلفه‌های مؤثر بر مشارکت زنان در چرخه‌ی مدیریت بحران شهر تهران

علی ساعی، استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس
سید علی بدری، دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تهران^۱
نسرین کاظمی، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران
فائزه تاجیک، دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس

پذیرش نهایی: ۱۳۹۳/۵/۲۴

دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۱/۲۳

چکیده

گروه‌های گوناگون جامعه می‌توانند نقش بسیار مهمی در مدیریت بحران ایفا کنند. کشورهایی آسیب‌پذیری کمتری خواهند داشت که قشرهای مختلف مردم به صورت مستقیم در فعالیت‌های کاهش خطر شرکت کنند و هر کدام توانمندی‌های خود را برای درک و پاسخ به سوانح متفاوت به عرضه گذارند. بنابراین، با توجه به نقش مشارکت زنان در فرایند مدیریت بحران، شناسایی مؤلفه‌ها و تحلیل بر این امر می‌تواند زمینه‌ساز حضور مؤثر آنان گردد. شناخت این مؤلفه‌ها می‌تواند زمینه‌ساز تبدیل گروه از قشری آسیب‌پذیر به قشری توانمند، فعال و مؤثر باشد. از این رو، تحقیق به شیوه‌ی پیمایشی با تکمیل پرسش‌نامه به استخراج این عوامل پرداخته است. برای تکمیل داده‌ها از روش نمونه‌گیری تناسبی استفاده شد و داده‌ها با روش تحلیل عاملی بررسی گردید. با استفاده از این روش داده‌ها و متغیرها مورد نظر خلاصه شد و مؤثرترین عوامل در این مشارکت تعیین گردید. این عوامل شامل دانش مدیریت بحران، عوامل فرهنگی و جنستی، تقدیرگرایی، احساس قدرت و اعتماد به نفس بود که نتایج در این چهار بعد با استفاده از تحلیل عاملی بررسی شد. در بخش دانش مدیریت بحران مقدار KMO معادل ۰/۷۴ بود و مجموع متغیرهای این بخش در چهار عامل ۶۷/۴۲ درصد از تغییرپذیری (واریانس) متغیرها را تبیین کردند. مقدار KMO در بخش احساس قدرت و اعتماد به نفس ۰/۷۲ بود و متغیرهای این بخش نیز با چهار عامل ۶۵/۲۷ درصد از تغییرپذیری متغیرها را تبیین کردند. مقدار KMO تقدیرگرایی معادل ۰/۵۹۹ بود و این بخش با چهار عامل توانست ۵۹/۵۶ درصد از تغییرپذیری متغیرها را تبیین کند. سرانجام، مقدار KMO هنجارهای فرهنگی - اجتماعی معادل ۰/۷۱ است و ۷۰/۵۲ درصد از تغییرپذیری متغیرها از طریق پنج عامل در این بخش تبیین شده است.

واژگان کلیدی: چرخه‌ی مدیریت بحران، مشارکت زنان، تحلیل عاملی، شهر تهران.

مشارکت جامعه یکی از مباحث مطرح در مدیریت بحران است. در واقع، مشارکت جامعه سهیم شدن مردم در تمامی فرایندهای مربوط به چرخه‌ی مدیریت بحران است: روندی که طی آن مردم در معرض خطر یا متأثر از بلایا خودجوش یا هدایت‌شده در فرایندهای مربوط به تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجرا شرکت می‌کنند و به تنهایی یا با کمک سازمان‌های دولتی و غیردولتی محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی سعی در پیشگیری از بحران یا، در صورت وقوع آن، بازگرداندن جامعه به شرایط قبل از رخداد دارند. از آنجا که فرصت‌ها و زمینه‌های مشارکت مردم از جامعه‌ای به جامعه دیگر (جهانگیری و همکاران، ۱۳۸۹) و حتی از گروهی به گروه دیگر متفاوت است، از این رو برای جلب مشارکت هر گروه شناسایی مؤلفه‌های مؤثر ضروری است.

بر مبنای شواهد موجود، گروه‌های گوناگون جامعه می‌توانند نقش بسیار مهمی در مدیریت سوانح ایفا کنند. در نتیجه، کشورهایی آسیب‌پذیری کمتری خواهند داشت که قشرهای مختلف مردم مستقیم در فعالیت‌های کاهش خطر شرکت کنند و هر کدام توانمندی‌های خود را برای درک سوانح متفاوت و، همچنین، واکنش به آن نشان دهند. بنابراین، باید نیازها، نگرش‌ها و نقش‌های گوناگون مردم در جامعه شناسایی شود تا راه برای ارتقای روش‌ها و برنامه‌های کاهش خطر سوانح هموارتر شود. در این زمینه، همکاری زنان در کنار مردان می‌تواند در به‌کارگیری و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های مرتبط با سوانح نقش مهمی ایفا کند (استوار ایزدخواه، ۱۳۸۹). از سوی دیگر، اگر تعریف توسعه را — یعنی «فرایندی که طی آن از میزان آسیب‌پذیری‌ها کاسته و بر میزان ظرفیت‌ها افزوده می‌شود» (Anderson et al., ۱۹۸۹:۱۰) — بپذیریم، باید اذعان کنیم که با توجه فزاینده‌ی به رویکردهای مشارکتی در سال‌های اخیر و تأکید بر اهمیت مشارکت به منزله‌ی یکی از اهداف توسعه‌ی پایدار، بدون تردید نقش تعیین‌کننده‌ی زنان در مقام بخشی از اجتماع انسانی در این فرایند اهمیت خواهد داشت.

مطالعات مربوط به مشارکت و همکاری زنان در مدیریت بحران به دو دسته تقسیم می‌شود. دسته‌ی اول مطالعات مربوط به مسائل و کمبودهای موجود در به‌کارگیری استعدادها، ظرفیت‌ها و توانمندی‌های زنان در چرخه‌ی مدیریت بحران و، در نتیجه، آسیب‌پذیری آنان از بحران‌هاست. مطالعات صورت گرفته در این دسته عمدتاً مبتنی بر تجارب به‌دست آمده از بحران‌های طبیعی و مسائل مربوط به مدیریت آن‌هاست. هدف این نوع مطالعات کسب درک صحیح‌تر از پارامترهای گوناگون، مانند سن، جنسیت، موقعیت اقتصادی و اجتماعی، اعتقادات مذهبی، سواد و معلومات مربوط به مخاطره‌های محیطی جمعیت آسیب‌دیده، یعنی زنان، است. در بسیاری از مطالعات، به بررسی اوضاع زنان به هنگام و پس از بحران‌های متفاوت پرداخته شده است تا نشان داده شود زنان با چه مسائل و مشکلاتی در شرایط بحرانی مواجه‌اند و آسیب‌پذیری آن‌ها تابع چه عواملی است. اگر چه برخی از این مطالعات رویکرد فمینیستی دارند، تعداد فراوانی از آن‌ها درصدد شناخت این مسئله بدون توجه به این رویکرد بوده‌اند. بیشتر این مطالعات در دو دهه‌ی اخیر، به خصوص بعد از سونامی سال ۲۰۰۴ میلادی در آسیا، صورت گرفت. درصد فراوانی از این مطالعات در کشورهای در حال توسعه صورت گرفته‌اند (Anderson et al., ۱۹۸۹; Biermann, ۲۰۰۶; Childs, ۲۰۰۶; Galambos, ۲۰۰۵; Global Action on Aging, ۲۰۰۴; Hyndmann, ۲۰۰۸; Ikeda, ۲۰۰۷; Lalasz, ۲۰۰۵; MacDonald, ۲۰۰۵; Pikul, ۲۰۰۵).

گروه دوم مطالعات مربوط به بررسی عوامل مؤثر در ایجاد شرایط مناسب برای مشارکت زنان در چرخه‌ی مدیریت بحران است. برخی از این مطالعات راهکارهایی را بررسی کرده‌اند که زنان به طور طبیعی و، شاید، ناخواسته در شرایط بحرانی و پس از آن برای کمک به خانواده و جامعه خود داشته‌اند. برخی دیگر از این مطالعات به بررسی نقش زنان در فرایندهای پیشگیری و آمادگی در برابر بحران‌ها و نحوه‌ی استفاده از ظرفیت‌های آنان در مدیریت بحران پرداخته‌اند. این مطالعات را بیشتر محققان رشته‌های

گونگون انجام داده‌اند که از روش‌های متفاوتی نیز استفاده کرده‌اند. اگر چه راهکارهای عنوان شده در این مطالعات درباره‌ی بحران‌های بررسی شده در کشورهای مورد مطالعه هستند، بسیاری از آن‌ها محدود به زنان کشوری یا در مقابله با نوعی مخاطره‌ی خاص نیستند و می‌توان، با الگو گرفتن از تجارب و نتیجه‌ی تلاش‌های مدیران بحران در جوامع دیگر، روشی مناسب برای ارتقای مشارکت زنان در چرخه‌ی مدیریت بحران شهر تهران ارائه داد. به طور خلاصه، نتایج مطالعات بر تغییر نقش زنان در مدیریت بحران تأکید دارند (Choo, ۲۰۰۵; ISDR, ۲۰۰۷; Latha, ۲۰۰۵; Pittaway et al., ۲۰۰۵; Tanesia, ۲۰۰۷; Yonder et al., ۲۰۰۵). با توجه به این مطالعات، یکی از مهم‌ترین ابزارها در مدیریت بحران در مناطق پرجمعیت، افزایش مشارکت و توانمندسازی همه افراد جامعه، به ویژه زنان و بهبود کار آنان، در فرایند مدیریت بحران (پیشگیری، آمادگی، مقابله و بازسازی) است. اما به‌رغم اهمیت مشارکت زنان در فرایند مدیریت بحران، در بیشتر موارد زنان فقط در حد بازماندگان و پاسخ‌دهندگان طبیعی و ناشناخته بحران‌ها و حوادث بوده‌اند (Anderson et al., ۱۹۸۹:۱۸).

در بررسی نظریه‌های مشارکت دو رویکرد عمده را می‌توان تشخیص داد: نگرش خرد و نگرش کلان. در سطح خرد بر انگیزه، گرایش و رفتار مشارکت تأکید می‌شود و در سطح کلان زمینه‌ها و شرایط و عناصر ساختاری اهمیت دارد. کنش مشارکتی به دو بخش ذهنی و رفتاری تقسیم شده است که بخش ذهنی تمایلات و گرایش‌های فردی را دربر می‌گیرد و بخش رفتاری اجرای فعالیت‌های داوطلبانه‌ی جمعی را مد نظر دارد. هومنز رفتارها را نتیجه‌ی محاسبه‌ی سود و زیان تلقی کرده است. رفتار مشارکتی زمانی نهادی می‌شود که منافع حاصل از آن بر هزینه‌ها فزونی داشته باشد. ماکس وبر بر نظام باورها، گرایش‌ها و تأثیرات آن بر مشارکت متمرکز است. نظریه‌های نابسامانی، از خود بیگانگی و بی‌قدرتی خصایصی چون احساس بی‌قدرتی و نابسامانی فردی را متأثر از شرایط اجتماعی می‌دانند. هر چه میزان این احساس در میان افراد بیشتر باشد، تقاضای آنان در فعالیت‌های جمعی و مشارکتی کاهش می‌یابد. بیگانگی سیاسی و اجتماعی عوارضی چون بی‌اعتنایی، انفعال و بی‌طرفی را در پی دارد که خود موجب دوری از اجتماع و جامعه می‌شود و، در نتیجه، رفتارهای مشارکتی امکان بروز نمی‌یابند. هابرماس در نظریه‌ی خود شکل‌گیری حوزه‌ی عمومی و گفتمان خردمندانه را بستری مناسب برای افکار عمومی و مشارکت دانسته است (موسایی و رضوی، ۱۳۹۰).

بر اساس الگوی مشارکت دوايت دين بين مشارکت افراد و پایگاه اجتماعی آنان رابطه وجود دارد. هانتینگتون و نلسون در کتاب خود تحت عنوان *مشارکت سیاسی در کشورهای در حال توسعه، یک انتخاب مشکل* معتقدند که مشارکت سیاسی و اجتماعی تابعی از فرایند توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی کشورهاست. به طوری که توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی به دو صورت بر مشارکت مردم تأثیر می‌گذارد:

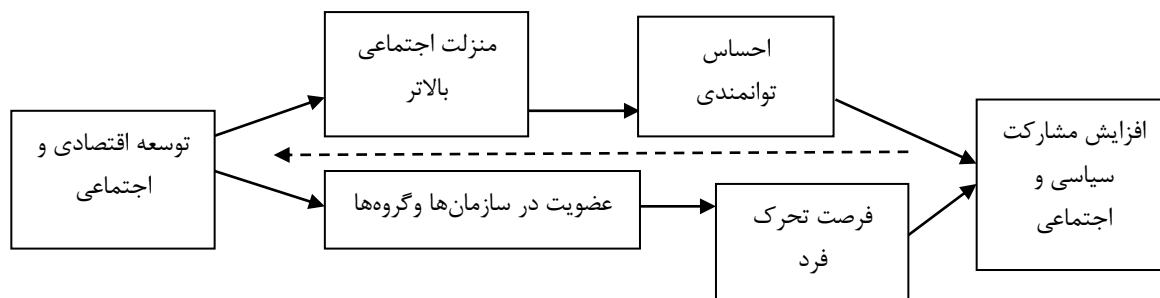
الف) از طریق تحول اجتماعی:

با ایجاد تحولی اجتماعی که منجر به کسب منزلت اجتماعی در فرد می‌شود، احساس توانمندی و قدرت تأثیرگذاری او را در تصمیم‌گیری و مشارکت افزایش می‌دهد و سبب تغییر نگرش درباره‌ی موضوعات می‌گردد. این نگرش سبب می‌گردد که فرد تمایل بیشتری به مشارکت سیاسی و اجتماعی داشته باشد. برای مثال، کسب سواد و دانش باعث می‌شود که این چنین نگرشی ایجاد گردد.

ب. از طریق عضویت سازمانی:

هنگامی که فردی به عضویت سازمان یا نهاد یا حتی گروه اجتماعی‌ای درآید، امکان و موقعیت مشارکت اجتماعی نیز تقویت می‌شود و، در نتیجه، فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی افزایش می‌یابد. برای مثال، هنگامی که فردی به عضویت گروه

اجتماعی یا زیست‌محیطی درآید، احساس مسئولیت در او تقویت می‌گردد و شخص تمایل بیشتری در مشارکت (اعم از سیاسی، اجتماعی و زیست‌محیطی) دارد. در کل، می‌توان الگوی مشارکت سیاسی و اجتماعی هانتینگتون و نلسون را به صورت شکل ۱ گسترش داد (بگ‌رضایی، ۱۳۸۷).

شکل ۱. الگوی مشارکت سیاسی و اجتماعی هانتینگتون و نلسون.

لیپست در بررسی مشارکت سیاسی - اجتماعی متغیرهای اجتماعی مختلفی را وارد کرده است. این متغیرها عبارت‌اند از: درآمد، تحصیلات، شغل، سن، جنس، محل سکونت، وضعیت تاهل، وضعیت جامعه و سامان آن. از دیدگاه هانتینگتون و نلسون، مشارکت سیاسی و اجتماعی بیشتر متأثر از مداخله و همکاری افراد در فعالیت‌های تشکلی و سازمان‌هاست. از نظر لرنر تکامل جامعه‌ای مشارکتی بعد از سه مرحله‌ی متواتر و منظم حاصل می‌شود. این مراحل به ترتیب عبارت‌اند از شهرنشینی، سواد، مشارکت رسانه‌ای (شامل میزان خرید روزنامه‌ها، مجلات، داشتن رادیو و تلویزیون و حضور در سینماها) و مشارکت انتخاباتی. استدلال آلموند و وربا این است که هرچقدر سه نهاد اجتماعی، یعنی خانواده، مدرسه و شغل، الگوی مشارکت قوی‌تری را نهادینه کرده باشند و فرد در درون این سه نهاد سابقه‌ی مشارکتی بیشتری داشته باشد در مراحل بعدی زندگی مشارکت سیاسی فراوانی خواهد داشت و جامعه‌ی مربوط از نظر فرهنگ سیاسی به فرهنگ مشارکتی نزدیک‌تر خواهد بود (Almond and Verba: ۱۹۷۵). به نقل از عنبری: ۱۳۸۰: ۹۲)

اینگلهارت با مطالعه‌ی نوسازی اجتماعی و فرهنگی در جامعه‌ی غرب افزایش مشارکت را در آن جوامع به سه عامل ارتقای سطح تحصیلات و آگاهی‌های سیاسی، تغییر هنجارهای حاکم بر مشارکت زنان و تغییر در اولویت‌های ارزشی مربوط می‌داند که از نیازهای آنی طبیعی می‌کاست و بر حق ابراز نظر تأکید می‌ورزید. به نظر او، متغیرهای تحصیلات رسمی، موقعیت اجتماعی - اقتصادی، سطوح مهارت و اطلاعات و مهارت‌های ارتباطی، تجربه‌های شغل، شبکه‌های سازمانی، تقلیل تفاوت‌های جنسی در وظایف اجتماعی و سیاسی بر افزایش مشارکت تأثیر دارند (اینگلهارت: ۱۳۸۴: ۳۷۸).

بر اساس رویکرد مکفرسون، پیش‌شرط اول^۵ تحول در آگاهی یا ناآگاهی مردم است. نگاه مردم به خود در مقام انسان‌های ذاتاً مصرف‌کننده و عمل مردم بر این اساس باید تحول یابد. مردم باید خود را اعمال‌کننده‌ی توانایی‌های خود و، همچنین، بهره‌گیرنده از اعمال و پرورش این توانمندی‌ها بنگرند و بر اساس آن عمل کنند. پیش‌شرط دیگر از دیدگاه مکفرسون تقلیل در نابرابری کنونی اجتماعی و اقتصادی است، زیرا چنان‌که او استدلال می‌کند این نابرابری مستلزم نظام حزبی غیر مشارکتی برای حفظ یکپارچگی جامعه است (مکفرسون ۱۳۷۶: ۱۵۵).

درباره‌ی نقش زنان در توسعه‌ی ایران دو طیف وجود دارند: گروهی بر این نظرند که زنان با ایفای نقش واسطه‌ای و پنهان و با فراهم آوردن شرایط مطلوب برای کار مردان و سایر اعضای خانواده نقش مهمی در تعالی جامعه دارند. گروه دیگر، بیشتر به نقش زنان در عرصه‌ی اجتماع توجه دارند و با استفاده از آمار و ارقام تأکید می‌کنند که نقش زنان در فعالیت‌های اجتماعی ناچیز است و باید متحول شود. این گروه، با توجه به این موضوع که زنان نیمی از جمعیت را تشکیل می‌دهند، بر این نظرند که استفاده نکردن از نیروی کار زنان سبب کندی در توسعه می‌شود. بنابراین، باید شرایطی فراهم آورد تا زنان بتوانند هر چه بیشتر نقش‌های اجتماعی خود را ایفا کنند (قنبری و همکاران، ۱۳۹۱).

به طور خلاصه، پژوهش حاضر با توجه به این امر که در سال‌های اخیر رخداد زلزله‌ی تهران در کانون توجهات قرار گرفته است— با هدف ارتقای مشارکت گروه زنان و شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های مؤثر بر مشارکت زنان در مدیریت بحران صورت گرفته است که می‌تواند زمینه‌ساز حضور مؤثر آنان گردد و این افراد را از گروهی آسیب‌پذیر به گروهی توانمند، فعال و مؤثر تغییر دهد. در پژوهش‌های اخیر، اصل مشارکت زنان در فرایند مدیریت بحران پذیرفته شده است، ولی ضرورت تحقیق حاضر از آنجاست که چگونگی این کار هنوز به دقت بررسی علمی نشده و راهکارها و سازوکارهای آن به درستی و به صورت اجرایی مطالعه نشده است. این ادعا در باب شهر تهران نیز صادق است. در شهر تهران، برای مدیریت بحران هم به کاهش آسیب‌پذیری‌ها و هم به ایجاد ظرفیت‌ها و استفاده‌ی بهینه از همه‌ی ظرفیت‌ها نیاز است. سازمان‌های مسئول در شهر می‌توانند با شناخت بهتر ظرفیت‌های زنان و با انگیزه دادن به آنان شرایط مطلوب‌تری را برای مدیریت یکپارچه، جامع و فراگیر بحران، از پیشگیری تا بازسازی، ایجاد کنند. شناخت ابعاد و عوامل مؤثر بر مشارکت زنان می‌تواند نقش مهمی در بهره‌گیری از فرصت‌های موجود برای افزایش مشارکت این گروه در فرایند مورد نظر باشد. گفتنی است که در این تحقیق مشارکت زنان در تمام سطوح و فرایند مدیریت بحران مدنظر است. با توجه به هدف و مسئله‌ی تحقیق سؤال و فرضیه تحقیق به شرح زیر است:

آیا عوامل مؤثر بر مشارکت زنان با عوامل مؤثر بر مشارکت سایر گروه‌های اجتماعی در فرایند مدیریت بحران متفاوت است؟ به عبارتی دیگر، آیا برای مشارکت زنان در چرخه‌ی مدیریت بحران عواملی جدا از عوامل مؤثر در مشارکت سایر گروه‌ها نقش دارند؟

با توجه به سؤال ذکر شده، فرضیه این تحقیق بر این مبناست که به نظر می‌رسد عواملی خاص در مشارکت زنان در فرایند مدیریت بحران نقش دارند.

داده‌ها و روش کار

این تحقیق از نوع پیمایشی است و جنبه‌ی کاربردی دارد. با توجه به مبانی نظری تحقیق، پرسشنامه‌ای شامل چهار بخش طراحی و از طریق نمونه‌گیری تکمیل شد. بنا بر سنت تحقیقات اجتماعی و یافته‌های حاصل از پژوهش‌های تجربی پیشین در زمینه مشارکت زنان در مدیریت بحران و عوامل مؤثر بر مشارکت‌های داوطلبانه، متغیرهای اجتماعی زمینه‌ای و وضعیتی (شامل پایگاه اجتماعی- اقتصادی، شغل، وضعیت تاهل، تعداد فرزندان و سن) و نیز نگرش مذهبی و تقدیرگرایی به منزله‌ی عوامل مؤثر بر انگیزه و آمادگی برای مشارکت داوطلبانه در زمینه‌ی مدیریت بحران بررسی و سنجش می‌شود. جمعیت آماری این مطالعه را کلیه‌ی زنان

ساکن در مناطق بیست و دوگانه شهر تهران تشکیل می‌دهند. البته، از این تعداد چهارصد نفر از افراد گروه‌های دوام^۲ انتخاب شده‌اند. به لحاظ سن، نمونه‌ها ۱۸ و بالاتر سن داشته‌اند (جدول ۱). مراحل نمونه‌گیری به شرح زیر است:

- محاسبه‌ی جمعیت مناطق بیست و دوگانه در تهران؛
- تعیین توزیع تناسبی اندازه‌ی نمونه برحسب سن و جنس در هر بیست و دو منطقه؛
- توزیع نمونه‌ها برحسب ده مورد در هر حوزه. برای مثال، اگر منطقه‌ای شصت نمونه داشته است، از آن منطقه شش حوزه انتخاب و در هر حوزه ده نمونه توزیع شده است؛
- انتخاب بلوکی برای هر حوزه. در این مثال، شش بلوک خواهیم داشت؛
- انتخاب واحدهای نمونه برحسب توزیع تناسبی اندازه نمونه‌ی سن و جنس شهروندان؛
- انتخاب واحدهای مشاهده برحسب گروه‌های سنی و جنسی از خانوارهای درون هر بلوک (جدول ۲)؛

جدول ۱. توزیع نمونه‌ها برحسب گروه‌های سنی و نوع گروه پاسخگویان

کل	غیر دوام		دوام		گروه سنی
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۹۲	۱۵/۲	۱۲۱	۱۸/۶	۷۱	۱۸-۲۴
۳۸۴	۳۳/۱	۲۶۴	۳۱/۴	۱۲۰	۲۵-۳۴
۲۷۸	۲۱/۶	۱۷۲	۲۷/۷	۱۰۶	۳۵-۴۴
۲۰۴	۱۷	۱۳۶	۱۷/۸	۶۸	۴۵-۵۴
۱۲۲	۱۳/۲	۱۰۵	۴/۵	۱۷	۵۵ و بیشتر
۱۲۰۰	کل				

برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل عاملی و نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. تحلیل عاملی بر مؤلفه‌های زیر استوار است: آماره KMO که کفایت نمونه‌برداری نامیده می‌شود، یعنی آیا تعداد متغیرها و محتوای مقیاس برای بررسی مفهوم مطالعه کفایت می‌کنند. هرچه مقدار آن بیشتر باشد، کفایت نمونه‌برداری بیشتر خواهد بود. اگر مقدار KMO ۰/۶۰ باشد، به راحتی می‌توان تحلیل عاملی را اجرا کرد. اگر KMO ۰/۷۰ باشد، این بدان معناست که متغیرهای موجود برای تحلیل عاملی مناسب‌اند. به عبارت دیگر، همبستگی‌های موجود در ماتریس همبستگی برای تحلیل عاملی مناسب‌اند. اگر KMO بین ۰/۵۰ تا ۰/۶۰ باشد باید دقت فراوانی به کار رود. اگر کمتر از ۰/۵۰ باشد تحلیل برای آن مجموعه از متغیرها مناسب نیست. در کل، KMO شاخصی برای انتخاب بهترین

^۲. داوطلبان واکنش امداد محلات.

متغیرها به منظور تحلیل عاملی است. حتی می‌توان با معیار KMO، متغیرهایی انتخاب کرد که بار عاملی آن‌ها برابر و بیشتر از ارزش KMO است. در کل، اگر مقدار KMO $0/50$ و بیشتر و آزمون بار تلت نیز معنادار باشد، می‌توان به نتیجه تحلیل عاملی اعتماد کرد. KMO شاخصی برای انتخاب مناسب‌ترین متغیرهای موجود در ماتریس همبستگی برای تحلیل عاملی است. در نتیجه، بر مبنای آن تحلیل‌گر می‌تواند مجموعه‌ای از متغیرها را برای تبیین انتخاب کند.

جدول ۲. نمونه‌ها بر اساس مناطق، حوزه‌ها و بلوک‌ها

منطقه	حوزه	بلوک	منطقه	حوزه	بلوک	منطقه	حوزه	بلوک	منطقه	حوزه	بلوک
۱	۴	۱	۳	۷	۶	۲	۸	۷	۴	۲	۴
	۳۱	۲		۸۵	۵		۵۱	۴			
	۶۰	۱		۱۵۷	۲		۱۷۹	۸			
	۱۱۳	۹	۴۷	۲	۲۰۱	۶					
	۳۹	۴	۷	۵۳	۶	۲۶۷	۱۰				
	۷۶	۴		۸۶	۳	۳۷۳	۸				
	۵	۹۲	۳	۸	۴۳	۵	۶	۴۰	۷	۱۰	۳۶۳
۱۰۹		۳	۱۳۶		۳	۹۵		۲			
۱۷۲		۳	۹۶		۳	۴۰		۴			
۲۱۶		۹	۲۴۰	۲	۶۹	۱					
۳۰۱		۴	۱۴	۴۳	۹	۱۲	۲۰	۹			
۳۴۱		۲		۴۷	۵		۱۰۰	۲			
۱۱		۲۹	۲	۱۴	۷۵	۲	۱۳	۱۷	۸	۱۵	۵۱
	۸۱	۷	۱۳۲		۳	۷۵		۶			
	۱۳۴	۴	۱۷۰		۳	۱۱۱		۵			
۲۹	۵	۱۸	۴۴	۸	۱۷	۴۲	۴	۱۶	۲۷۶		۱
۱۰۳	۱		۹۰	۴		۱۴۴	۳				
۱۵۸	۱		۱۱۰	۹		۸	۷				
۵۳	۸	۱۹	۱۵۰	۱۰	۲۱	۱۷	۲		۲۰	۹۴	۵
۱۳۴	۲		۲۲	۱۵		۱۵	۱۵				
۱۸۶	۱۵	۲۷		۹							

شرح و تفسیر نتایج

الف) دانش مدیریت بحران

این بخش از پرسش‌نامه شامل ۱۳ سؤال با آلفای کرونباخ $0/851$ بود. مقدار KMO در این بخش معادل $0/74$ است. بدین معنا که همه متغیرهای موجود در این بخش قابل استفاده در تحلیل عاملی هستند. به عبارت دیگر، تعداد متغیرها برای ارزیابی کافی است.

همچنین، سطح معناداری آزمون بارتلت کوچک‌تر از پنج درصد است که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار^۳ مدل عاملی مناسب است و فرض شناخته شده بودن ماتریس همبستگی (ماتریس همانی) رد می‌شود (جدول ۳). جدول ۴ مقادیر اشتراک را برای هر یک از متغیرهای استفاده در این بخش نشان می‌دهد که براساس مقادیر اشتراک استخراجی در تحلیل نهایی باید گویه‌های را حذف کرد که این مقدار برای آن‌ها کمتر از ۰/۵ باشد. در این قسمت، تقریباً تمامی گویه‌ها مقداری بیشتر یا نزدیک ۰/۵ دارند و می‌توان از آن‌ها در تحلیل استفاده کرد. جدول ۵ نشان‌دهنده‌ی مقادیر ویژه‌ی عوامل استخراجی با چرخش است. در این بعد عامل‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ دارای مقدار ویژه بزرگ‌تر از ۱ بوده و در تحلیل باقی می‌مانند. با توجه به ستون واریانس تجمعی نسبی، این چهار عامل می‌توانند ۶۷/۴۲ درصد از تغییرپذیری (واریانس) متغیرها را تبیین کنند. بر اساس جدول ماتریس چرخیده شده‌ی اجزا (جدول ۶)، هر چه مقدار قدر مطلق این ضرایب بیشتر باشد، عامل مربوطه نقش بیشتری در کل تغییرات (واریانس) متغیر مورد نظر دارد. این جدول شامل بارهای عاملی هر یک از گویه‌ها در چهار عامل باقی‌مانده پس از چرخش است. همان طور که این جدول نشان می‌دهد در این بخش ده گویه روی یک عامل بار بیشتری دارند.

جدول ۳. آزمون بارتلت و شاخص KMO

شاخص KMO		۰.۷۳۶
نتایج آزمون بارتلت	کای دو	۲۳۳.۲۰۱
	درجه آزادی	۷۸
	سطح معناداری	۰.۰۰۰

جدول ۴. اشتراک‌ها

۰.۵۲۲	آشنایی با سوانح
۰.۴۵۶	نقش حکومت در مدیریت بحران
۰.۷۹۶	نقش گروه‌های اجتماعی غیر دوام
۰.۴۷۸	نقش گروه‌های اجتماعی دوام
۰.۷۲۰	کیف نجات و چگونگی آماده‌سازی
۰.۵۹۴	راه‌های تثبیت اجزای غیر سازه‌ای و اجرای آن‌ها در منزل و محل کار
۰.۶۳۱	تشخیص نقاط امن و ناامن در ساختمان
۰.۷۲۳	کمک‌های اولیه
۰.۸۹۹	اطفای حریق
۰.۸۰۵	امداد و نجات
۰.۶۷۵	روان‌شناسی بحران بعد از وقوع سانحه
۰.۶۹۲	مقاوم‌سازی ساختمان‌ها و بناها
۰.۷۷۴	اسکان اضطراری بعد از سوانح

جدول ۵. جدول واریانس‌های تشریح شده

مؤلفه	مجموع	واریانس٪	واریانس تجمعی %
۱	۲.۷۴۹	۲۱.۱۴۷	۲۱.۱۴
۲	۲.۶	۲۰	۴۱.۱۴
۳	۱.۸۸	۱۴.۵۲	۵۵.۶۷
۴	۱.۵۲	۱۱.۴۷	۶۷.۴۲

جدول ۶. ماتریس چرخیده شده‌ی اجزا

مؤلفه				
۴	۳	۲	۱	
۰.۱۳۱	-۰.۰۱۹	۰.۳۳۶	۰.۶۲۶	آشنایی با سوانح
۰.۱۵۴	-۰.۰۹۶	۰.۴۶۷	۰.۴۵۲	نقش حکومت در مدیریت بحران
-۰.۰۲۹	۰.۷۵۱	۰.۳۶۷	۰.۳۱۰	نقش گروه‌های اجتماعی غیر دوام
-۰.۲۲۵	۰.۲۹۱	۰.۲۴۶	۰.۵۱۸	نقش گروه‌های اجتماعی دوام
-۰.۰۸۱	-۰.۲۲۳	۰.۴۸۴	۰.۶۵۵	کیف نجات و چگونگی آماده‌سازی
-۰.۰۲۴	-۰.۴۶۸	۰.۱۳۵	۰.۵۹۷	راه‌های تثبیت اجزای غیر سازه‌ای و اجرای آن‌ها در منزل و محل کار
۰.۳۳۶	-۰.۱۶۳	-۰.۱۵۱	۰.۶۸۴	تشخیص نقاط امن و ناامن در ساختمان
-۰.۱۷۱	-۰.۱۵۲	-۰.۴۸۱	۰.۶۶۲	کمک‌های اولیه
۰.۲۵۴	۰.۱۷۴	-۰.۵۸۲	۰.۶۸۳	اطفای حریق
-۰.۰۰۷	۰.۳۶۳	-۰.۴۸۴	۰.۶۶۲	امداد و نجات
-۰.۵۱۵	-۰.۱۷۰	-۰.۲۴۵	۰.۵۶۷	روان‌شناسی بحران بعد از سوانح
۰.۶۰۲	۰.۰۰۶	۰.۱۰۱	۰.۵۶۵	مقاوم‌سازی ساختمان‌ها و بناها
-۰.۳۵۷	۰.۰۵۶	۰.۲۰۸	۰.۷۷۵	اسکان اضطراری بعد از سوانح

ب) مؤثر بودن و احساس توانایی

این بخش از پرسشنامه شامل ده سؤال با آلفای کرونباخ ۰/۸۲۴ بوده و مقدار KMO برای این بخش معادل ۰/۷۲ است. سطح معناداری آزمون بارتلت نیز کوچک‌تر از پنج درصد است که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار^۰ مدل عاملی مناسب است و فرض شناخته شده بودن ماتریس همبستگی (ماتریس همانی) رد می‌شود (جدول ۷). بر اساس مقادیر اشتراک در جدول ۸، به جز یک مورد، تقریباً تمامی گویه‌ها مقداری بیشتر یا نزدیک ۰/۵ دارند و می‌توان از آن‌ها در تحلیل استفاده کرد. بر اساس جدول ۹ در این بخش عامل‌های ۱، ۲، ۳ دارای مقدار ویژه بزرگ‌تر از یک هستند و در تحلیل باقی می‌مانند. این چهار عامل می‌توانند ۶۵/۲۷ درصد از تغییرپذیری (واریانس) متغیرها را تبیین کنند. بر اساس مقادیر بارهای عاملی هر کدام از متغیرها در جدول ماتریس چرخیده شده‌ی اجزا (جدول ۱۰)، اکثر متغیرها روی عامل اول و دوم بار بیشتری دارند.

جدول ۷. آزمون بارتلت و شاخص KMO

شاخص KMO		۰.۷۲۲
نتایج آزمون بارتلت	کای دو	۱۷۱.۰۶۲
	درجه آزادی	۴۵
	سطح معناداری	۰.۰۰۰

جدول ۸. اشتراک‌ها

۰.۸۷۱	انجام اقدامات پیشگیرانه در مقابل سوانح
۰.۵۶۸	آمدگی
۰.۴۸۹	آموزش کودکان و بزرگسالان
۰.۷۲۷	فعالیت در اورژانس و گروه‌های امدادی
۰.۸۱۶	خود امدادی و دگر امدادی (انتقال آموخته‌ها و تجارب)
۰.۸۰۶	رهبری یا عضویت فعال در انجمن‌های مردمی
۰.۷۷۵	سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌ها
۰.۴۷۷	کاهش خطرات ناشی از سوانح
۰.۶۱۱	فایده‌مند/اثربخش

جدول ۹. جدول واریانس‌های تشریح شده

مؤلفه	مجموع	واریانس٪	واریانس تجمعی٪
۱	۲.۸۴	۲۵.۴۵	۲۸.۴۵
۲	۲.۶۱	۲۶.۱۶	۵۴.۶۲
۳	۱.۰۶	۱۰.۶۴	۶۵.۲۷

جدول ۱۰. ماتریس چرخیده شده‌ی اجزا

مؤلفه	مؤلفه		
	۳	۲	۱
انجام اقدامات پیشگیرانه در مقابل سوانح	۰.۸۸۸	۰.۱۹۵	۰.۲۰۹
آمدگی	۰.۰۶۷	۰.۷۴۹	-۰.۰۵۲
آموزش کودکان و بزرگسالان	۰.۱۷۳	۰.۶۷۸	-۰.۰۱۴
فعالیت در اورژانس و گروه‌های امدادی	-۰.۰۵۷	۰.۷۱۸	۰.۴۵۷
خود امدادی و دگر امدادی (انتقال آموخته‌ها و تجارب)	-۰.۴۴۱	۰.۴۵۷	۰.۶۴۲
رهبری یا عضویت فعال در انجمن‌های مردمی	۰.۰۵۷	۰.۱۹۲	۰.۸۷۵
سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌ها	۰.۰۹۸	۰.۱۰۹	۰.۸۶۸
کاهش خطرات ناشی از سوانح	۰.۱۳۵	۰.۰۴۹	۰.۶۷۵
فایده‌مند/اثربخش	-۰.۰۹۴	۰.۶۷۰	۰.۳۹۱

ج) تقدیرگرایی

این بخش از پرسشنامه شامل ۵ سؤال با آلفای کرونباخ ۰.۵۹۴ است. مقدار KMO در این بخش معادل ۰/۵۹۹ است بدین معنا که با کمی دقت می‌توان از گویه‌های موجود در این بخش در تحلیل عاملی استفاده کرد. همچنین سطح معناداری آزمون بارتلت کوچک‌تر از ۵ درصد است (جدول ۱۱). بر اساس مقادیر اشتراک استخراج شده در جدول (۱۲)، در این قسمت تمامی متغیرها به جزء یک مورد مقداری بیشتر از ۰/۵ دارند و می‌توان از آن‌ها در تحلیل استفاده کرد. همچنین، در این بخش عامل‌های ۱، ۲ دارای مقدار ویژه بزرگ‌تر از ۱ هستند و در تحلیل باقی می‌مانند (جدول ۱۳). این چهار عامل می‌توانند ۵۹/۵۶ درصد از تغییرپذیری (واریانس) متغیرها را تبیین کنند. بر اساس جدول ماتریس چرخیده شده‌ی اجزاء (جدول ۱۴)، در این بخش ۳ گویه روی عامل دوم و ۲ گویه روی عامل اول بار بیشتری دارند.

جدول ۱۱. آزمون بارتلت و شاخص KMO

شاخص KMO		۰.۵۹۹
نتایج آزمون باتلت	کای دو	۴۳.۷۹
	درجه آزادی	۱۵
	سطح معناداری	۰.۰۰

جدول ۱۲. اشتراک‌ها

۰.۷۴۸	مجازات الهی
۰.۶۳۵	تقدیر و برای مقابله با آن کاری نمی‌توان کرد
۰.۶۴۶	از طریق توبه می‌توان از وقوع سوانح جلوگیری کرد
۰.۶۲۷	برای جلوگیری از خسارات و آسیب‌های ناشی از سوانح در شهری مانند تهران کار نمی‌توان کرد
۰.۲۶۷	بی‌چون و چرا بوده، سوانح رخ خواهند داد
۰.۶۵۰	بی‌اثر بودن تکنولوژی

جدول ۱۳. جدول واریانس‌های تشریح شده

مؤلفه	مجموع	واریانس %	واریانس تجمعی %
۱	۱.۸۴	۳۰.۶۷	۳۰.۶۷
۲	۱.۷۳	۲۸.۸۸	۵۹.۵۶

جدول ۱۴. ماتریس چرخیده شده‌ی اجزا

مؤلفه		
۲	۱	
۰.۰۴۷	۰.۸۶۴	مجازات الهی
۰.۵۷۹	۰.۵۴۷	تقدیر و برای مقابله با آن کاری نمی‌توان کرد
-۰.۰۹۷	۰.۷۹۸	از طریق توبه می‌توان از وقوع سوانح جلوگیری کرد
۰.۷۹۱	۰.۰۳۷	برای جلوگیری از خسارات و آسیب‌های ناشی از زلزله در شهری مانند تهران کار نمی‌توان کرد
۰.۷۷۳	-۰.۲۳۱	بی‌اثر بودن تکنولوژی

د) هنجارهای فرهنگی - اجتماعی

این بخش از پرسشنامه شامل ۱۷ سؤال با آلفای کرونباخ ۰/۸۳ بوده و مقدار KMO در این بخش معادل ۰/۷۱ است بدین معنا که همه متغیرهای موجود در ماتریس قابل استفاده در تحلیل عاملی هستند. سطح معناداری آزمون بارتلت نیز کوچکتر از ۵ درصد است، که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار، مدل عاملی مناسب است و فرض شناخته شده بودن ماتریس همبستگی رد می‌شود (جدول ۱۵). جدول (۱۶) مقادیر اشتراک را برای هر یک از متغیرهای مورد استفاده در این بخش نشان می‌دهد. در این قسمت به جزء دو مورد (محدودیت‌های قانونی برای حضور زنان در اجرای امور داوطلبانه و امدادی و خودداری شخصی از تعامل با مردان غریبه (حتی امدادسازان)) تمامی متغیرها مقداری بیش از ۰/۵ دارند و می‌توان از آن‌ها در تحلیل استفاده کرد. جدول (۱۷) نیز نشان‌دهنده مقادیر ویژه عوامل استخراجی با چرخش است. در این بخش عامل‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ دارای مقدار ویژه بزرگ‌تر از ۱ هستند و در تحلیل باقی می‌مانند. ۷۰/۵۲ درصد از تغییرپذیری (واریانس) متغیرها از طریق این پنج عامل تبیین شده است. جدول (۱۸) نیز جدول ماتریس چرخیده شده‌ی اجزا است.

جدول ۱۵. آزمون بارتلت و شاخص KMO

شاخص KMO		۰.۷۱۶
نتایج آزمون بارتلت	کای دو	۴۳۲.۵۸۴
	درجه آزادی	۱۳۶
	سطح معناداری	۰.۰۰۰

جدول ۱۶. اشتراک‌ها

۰.۶۹۱	هنجارهای فرهنگی مانند اجازه شوهر برای خروج از خانه
۰.۶۶۱	محدودیت‌های ناشی از مسئولیت کودکان و مادر بودن
۰.۸۴۱	محدودیت‌های ناشی از مسئولیت همسری در خانواده
۰.۳۸۲	محدودیت‌های قانونی برای حضور زنان در اجرای امور داوطلبانه و امدادی
۰.۶۹۶	نبود تسهیلات خاص و مورد نیاز زنان (نظیر مهد کودک، وسایل ایاب و ذهاب، امکانات بهداشتی)
۰.۷۰۷	محدودیت‌های ناشی از اعتقادات مذهبی در باب روابط زنان و مردان
۰.۳۷۸	خودداری شخصی از تعامل با مردان غریبه (حتی امدادسازان)
۰.۶۲۰	حمایت نکردن اعضای خانواده در زمینه‌ی مشارکت و انجام خدمات زنان
۰.۹۰۵	مؤثر ندانستن کمک‌های بشردوستانه و امدادی زنان در زمان حادثه و پس از آن
۰.۸۲۵	مهم ندانستن حضور زنان در ارائه‌ی خدمات بشردوستانه و امور امدادی در جامعه
۰.۸۱۴	رواج تفکر مردمحوری در جامعه
۰.۶۱۷	نگرش‌های متعصبانه و کارشکنی و نارضایتی همسران از اجرای امور داوطلبانه و خدمات بشردوستانه زنان
۰.۸۳۱	ضعیف‌انگاری و ناکارآمد دانستن زنان در قیاس با مردان به هنگام ارائه‌ی خدمات بشردوستانه و داوطلبانه
۰.۷۹۹	تأثیر اشتغال زنان در خارج از منزل در ارائه‌ی خدمات داوطلبانه و بشردوستانه
۰.۵۱۶	نیازهای خاص زنان از جمله بهداشت زنان
۰.۸۰۴	حاملگی و شیردهی
۰.۹۰۰	جبر فرهنگی فرودستی زنان نسبت به مردها

جدول ۱۷. جدول واریانس‌های تشریح شده

مؤلفه	مجموع	واریانس٪	واریانس تجمعی٪
۱	۳.۷۶	۲۲.۱۳	۲۲.۱۳
۲	۲.۴۶	۱۴.۴۷	۳۶.۶۱
۳	۲.۳۲	۱۳.۶۴	۵۰.۲۶
۴	۲.۰۹	۱۲.۳۴	۶۲.۶
۵	۱.۳۴	۷.۹۲	۷۰.۵۲

جدول ۱۸. ماتریس چرخیده شده‌ی اجزا

مؤلفه					
۵	۴	۳	۲	۱	
-۰.۰۲۰	۰.۰۳۵	۰.۵۶۴	-۰.۲۸۹	۰.۵۳۶	هنجارهای فرهنگی مانند اجازه شوهر برای خروج از خانه
۰.۲۴۰	۰.۲۳۹	۰.۷۰۶	۰.۱۱۴	۰.۱۸۵	محدودیت‌های ناشی از مسئولیت کودکان و مادر بودن
۰.۰۳۱	۰.۰۳۷	۰.۸۹۶	۰.۱۸۹	۰.۰۳۱	محدودیت‌های ناشی از مسئولیت همسری در خانواده
۰.۲۲۴	۰.۷۵۳	-۰.۱۳۵	-۰.۱۸۹	۰.۱۵۹	نبود تسهیلات خاص و مورد نیاز زنان
۰.۳۷۳	۰.۰۷۹	۰.۱۳۰	۰.۷۱۷	۰.۱۷۴	محدودیت‌های ناشی از اعتقادات مذهبی در باب روابط زنان و مردان
-۰.۰۸۵	-۰.۰۷۷	۰.۵۵۲	۰.۲۰۹	۰.۵۰۹	حمایت نکردن اعضای خانواده در زمینه‌ی مشارکت و انجام خدمات زنان
-۰.۲۱۲	۰.۰۹۸	۰.۰۸۸	۰.۸۰۷	۰.۴۳۷	مؤثر ندانستن کمک‌های بشردوستانه و امدادی زنان در زمان حادثه و پس از آن
-۰.۲۳۹	۰.۰۲۴	۰.۱۹۴	۰.۷۲۴	۰.۴۵۳	مهم ندانستن حضور زنان در ارائه‌ی خدمات بشردوستانه و امور امدادی در جامعه
۰.۰۱۲	۰.۰۲۸	۰.۰۴۱	۰.۲۱۴	۰.۸۷۵	رواج تفکر مردمحوری در جامعه
۰.۰۰۱	۰.۳۲۸	۰.۱۴۹	۰.۱۷۶	۰.۶۷۵	نگرش‌های متعصبانه و ناراضی‌تی همسران از اجرای امور داوطلبانه و بشردوستانه زنان
-۰.۱۱۱	۰.۲۶۹	۰.۱۰۷	۰.۴۵۱	۰.۷۳۰	ضعیف‌انگاری و ناکارآمد دانستن زنان در قیاس با مردان به هنگام ارائه‌ی خدمات داوطلبانه
-۰.۴۷۴	۰.۶۴۸	۰.۲۷۲	۰.۲۲۲	۰.۱۷۹	تأثیر اشتغال زنان در خارج از منزل در ارائه‌ی خدمات داوطلبانه و بشردوستانه
۰.۱۰۷	۰.۶۷۳	۰.۱۸۱	۰.۰۵۶	۰.۱۲۵	نیازهای خاص زنان از جمله بهداشت زنان
۰.۸۵۲	۰.۲۰۳	۰.۱۹۱	-۰.۰۰۸	۰.۰۰۹	حاملگی و شیردهی
۰.۰۷۴	۰.۱۲۴	۰.۱۸۶	۰.۳۲۲	۰.۸۶۱	جبر فرهنگی فرودستی زنان از مردها

با در نظر گرفتن هدف تحقیق، متغیرهای استخراج شده‌ی تحلیل عاملی در چهار عنوان شامل دانش مدیریت بحران، عوامل فرهنگی و جنستی، تقدیرگرایی، احساس قدرت و اعتماد به نفس دسته‌بندی شدند (جدول ۱۹). البته، گفتنی است که در بین این عوامل دانش مدیریت بحران، تقدیرگرایی و احساس قدرت و اعتماد به نفس عواملی مشترک برای مشارکت بین گروه‌های گوناگون

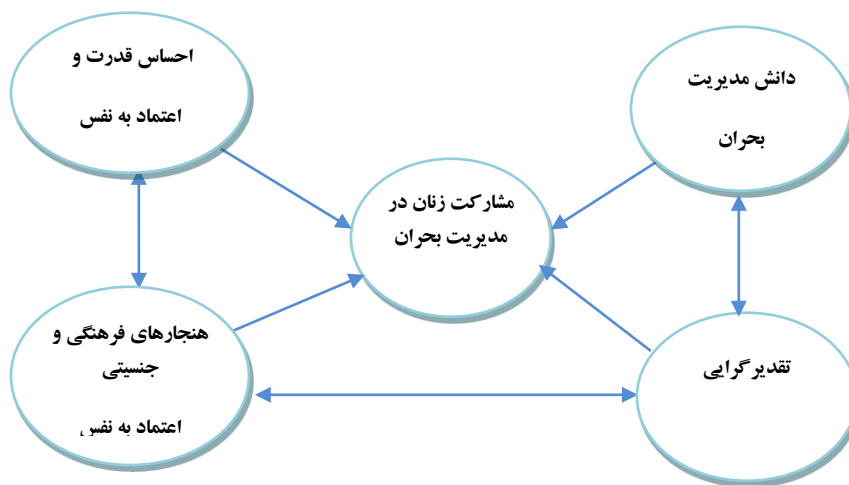
بوده است، اما عوامل فرهنگی و جنسیتی بر عواملی تمرکز دارد که گروه ویژه‌ی تحقیق، یعنی زنان، را شامل می‌گردد. نگاهی بر عوامل جای گرفته در این گروه حاکی از آن است که با توجه به ساختار قدرت و هنجارهای اجتماع، این عوامل غالباً ماهیت منفی دارد و به نوعی همانند قطب منفی مشارکت زنان است.

جدول ۱۹. دسته‌بندی عوامل مؤثر در مشارکت زنان در مدیریت بحران

دانش مدیریت بحران		هنجارهای فرهنگی و جنسیتی	
احساس قدرت و اعتماد به نفس	آشنایی با سوانح	تقدیرگرایی	محدودیت‌های ناشی از مسئولیت کودکان و مادر بودن
	نقش گروه‌های اجتماعی دوام		محدودیت‌های ناشی از مسئولیت همسری در خانواده
	کیفیت نجات و چگونگی آماده‌سازی		نبود تسهیلات خاص و مورد نیاز زنان
	راه‌های تثبیت اجزای غیر سازه‌ای و اجرای آن‌ها در منزل و محل کار		محدودیت‌های ناشی از اعتقادات مذهبی در باب روابط زنان و مردان
	تشخیص نقاط امن و ناامن در ساختمان		حمایت نکردن اعضای خانواده در زمینه‌ی مشارکت و انجام خدمات زنان
	کمک‌های اولیه		مؤثر ندانستن کمک‌های بشردوستانه و امدادی زنان در زمان حادثه و پس از آن
	اطفای حریق		مهم ندانستن حضور زنان در ارائه‌ی خدمات بشردوستانه و امور امدادی در جامعه
	امداد و نجات		رواج تفکر مردمحوری در جامعه
	روان‌شناسی بحران بعد از سوانح		نگرش‌های متعصبانه و کارشکنی و نارضایتی همسران از اجرای امور داوطلبانه و خدمات بشردوستانه زنان
	اسکان اضطراری بعد از سوانح		ضعیف‌انگاری و ناکارآمد دانستن زنان در قیاس با مردان به هنگام ارائه‌ی خدمات بشردوستانه و داوطلبانه
تقدیر و برای مقابله با آن کاری نمی‌توان کرد از طریق توبه می‌توان از وقوع سوانح جلوگیری کرد برای جلوگیری از خسارات و آسیب‌های ناشی از زلزله در شهری مانند تهران کار نمی‌توان کرد بی‌اثر بودن تکنولوژی	نقش حکومت در مدیریت بحران	تأثیر اشتغال زنان در خارج از منزل در ارائه‌ی خدمات داوطلبانه و بشردوستانه	
	نقش گروه‌های اجتماعی غیر دوام	نیازهای خاص زنان از جمله بهداشت زنان	
	مقاوم‌سازی ساختمان‌ها و بناها	حاملگی و شیردهی	
	هنجارهای فرهنگی مانند اجازه شوهر برای خروج از خانه	جبر فرهنگی فرودستی زنان نسبت به مردها	

نتیجه‌گیری

گروه‌های گوناگون جامعه می‌توانند نقش بسیار مهمی در مدیریت سوانح ایفا کنند. در نتیجه، کشورهایی آسیب‌پذیری کمتری خواهند داشت که قشرهای مختلف مردم به صورت مستقیم در فعالیتهای کاهش خطر شرکت کنند. در این زمینه، همکاری زنان در کنار مردان می‌تواند در به‌کارگیری و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های مرتبط با سوانح نقش مهمی ایفا کند. از این‌رو، مشارکت به منزله‌ی یکی از مباحث مطرح در مدیریت بحران نیازمند سهیم شدن مردم در تمامی فرایندهای مربوط به چرخه‌ی مدیریت بحران است. از آنجا که فرصت‌ها و زمینه‌های مشارکت مردم از جامعه‌ای به جامعه دیگر و حتی از گروهی به گروه دیگر متفاوت است، از این‌رو، برای جلب مشارکت هر گروه شناسایی مؤلفه‌های مؤثر ضروری است. بنابراین، هدف این تحقیق شناسایی مؤلفه‌ها و متغیرهای منفی و مثبت مؤثر در مشارکت این گروه است. پس از مطالعه مبانی نظری مرتبط، عواملی در این زمینه استخراج شد و پاسخگویان سؤالات پرسشنامه را تکمیل کردند. سرانجام، با استفاده از تحلیل عاملی متغیرهای مؤثر استخراج و در چهار عنوان شامل دانش مدیریت بحران، عوامل فرهنگی و جنستی، تقدیرگرایی، احساس قدرت و اعتماد به نفس دسته‌بندی شدند (شکل ۲).

شکل ۲. دسته‌بندی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان در چرخه‌ی مدیریت بحران

این مقاله برگرفته از نتایج طرح پژوهشی است که با همین عنوان برای مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران (وابسته به شهرداری تهران) و با حمایت و پشتیبانی مادی این مرکز صورت گرفته است.

منابع

- استوار ایزدخواه، یاسمین. ۱۳۸۹. زنان و بلایای طبیعی: آسیب‌پذیر در سوانح یا توانمند در مدیریت بحران. فصلنامه علمی/مداد و نجات، ۴: ۱۲-۱.
- اینگلهارت، رونالد. ۱۳۷۳. تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه مریم وتر، تهران، نشر کویر.

بگ‌رضایی، پرویز. ۱۳۸۷. بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر مشارکت سیاسی زنان شهرستان ایلام. فرهنگ ایلام، ۲۱-۲۰: ۵۴-۷۲.

جهانگیری، کتایون؛ یاسمین استوار ایزدخواه؛ سید علی آذین و فرزانه جاروندی. ۱۳۸۹. بررسی میزان مشارکت مردم در مقابله با بلایای طبیعی در استان خوزستان: دیدگاه‌های مسئولین. فصلنامه علمی امداد و نجات، ۴: ۲۰-۱۱.

عنبری، موسی. ۱۳۸۲. بررسی زمینه‌ها و راهکارهای جلب مشارکت مردمی در امداد حوادث غیرمترقبه، موسسه آموزش عالی علمی کاربردی هلال احمر.

قنبری، یوسف، احمد حجازیان؛ رحیمه انصاری و فاطمه کیانی. ۱۳۹۱. شناسایی عوامل و موانع مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان فریدون‌شهر). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۴: ۸۷-۷۲.

مک‌فرسون، کرافوردبرو. ۱۳۷۶. زندگی و زمانه دموکراسی لیبرال، ترجمه مسعود پدram، تهران، نشر نی.

موسایی، میثم و بهزاد رضوی الهاشم. ۱۳۹۰. بررسی (SWOT) مشارکت شهروندان در امور شهری. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۴۱: ۱۲۴-۱۵۲.

Anderson, Mary B. and Peter J. Woodrow. ۱۹۸۹. rising from Ashes: Development Strategies in Times of Disasters; West view Press; UNESCO; Paris; pp.۳۳۸.

Carballo, M., Heal, B., and Horbaty G. ۲۰۰۶. Impact of the tsunami on psychosocial health and wellbeing. *International Review of Psychiatry*, ۱۸ (۳), ۲۱۷-۲۲۳.

Carballo, M., Hernandez, M., Schneider, K., & Welle, E. ۲۰۰۵. Impact of tsunami on reproductive health. *Journal of The Royal Society of Medicine*, ۹۸, ۴۰۰-۴۰۳.

Childs, M. ۲۰۰۶. Not through women's eyes: photo-essays and the construction of a gendered tsunami disaster. *Disaster Prevention and Management*, ۱۵ (۱): ۲۰۲-۲۱۲.

Choo, P. S. ۲۰۰۵. Women in the December ۲۰۰۶ tsunami: how have they coped; how can we help. NAGA, Worldfish Center Newsletter, ۲۸ (۱ & ۲): ۱۳-۱۶.

Enarson, E. ۲۰۰۸. Gender mainstreaming in emergency management: Opportunity for building community resilience in Canada. Retrieved from http://www.gdonline.org/resources/Enarson_GenderMainstreamingCanada.pdf

Fisher, S. ۲۰۰۵. Gender based violence in Sri Lanka in the aftermath of the ۲۰۰۴ tsunami crisis. The national organizations and international NGOs in prevention and response to gender based violence, Leeds.

Fletcher, L. E., Stover, E., & H.M. Weinstein, (Eds.). ۲۰۰۵. After the Tsunami. Human Rights of Vulnerable Populations., CA: East-West Centre, University of California: Berkeley.

Galambos, C. ۲۰۰۵. Natural disasters: health and mental health consideration. *Health and Social Work*, ۳۰(۲): ۸۳-۶.

Global Action on Aging. ۲۰۰۴. as tsunami recedes, women's risks appear. Retrieved from www.globalaging.org/elderrights/world/۲۰۰۴/tsunami.htm

- Hyndmann, J. ۲۰۰۸. Feminist, conflict and disaster in post-tsunami Sri Lanka. *Gender Technology and Development*, ۱۲ (۱): ۱۰۱-۱۲۱.
- Ikeda, K. ۲۰۰۷. How women's concerns are shaped in participatory planning: a case study of community based disaster management in Bangladesh. Retrieved from http://homepage۲.nifty.com/devgen/siryoun/contents/ikeda_paper_e.doc.
- Lalasz, R. ۲۰۰۵. "The Indian Ocean tsunami: special challenges for women survivors", Population Reference Bureau, Retrieved from www.prb.org.
- Latha, M. K. ۲۰۰۷. Role of women in disaster preparedness. AuthorsDen. Retrieved from <http://www.authorsden.com/visit/viewArticle.asp?id=۲۸۰۷۷>
- MacDonald, R. ۲۰۰۵. How women were affected by the tsunami: a perspective from Oxfam. *Plos Medicine*, ۲(۶): ۴۷۴-۴۷۵.
- Pikul, C. ۲۰۰۵. As tsunami recedes, women's risks appear. Global Action on Aging (January) Retrieved from <http://www.globalaging.org/elderrights/world/۲۰۰۴/tsunami.htm> (November ۲۰۰۸).
- Pittaway, E., Bartolomei, L., & Rees, S. ۲۰۰۵. Gendered dimensions of the ۲۰۰۴ tsunami and a potential social work response in post-disaster situations. *International Social Work*, ۵۰ (۳): ۳۰۷-۳۱۹.
- Tanesia, A. ۲۰۰۷. Women, community radio, post-disaster recovery process. *Women In Action*, ۲: ۶۸-۷۶.
- Yonder, A., Akcar, S., & Gopalan, P. ۲۰۰۵. Women's participation in disaster relief and recovery. SEEDS pamphlet series, ۲۲. Retrieved from <http://www.popcouncil.org/pdfs/seeds/Seeds۲۲.pdf>